

Агар бир киши иккинчисидан қарздор бўлса, қарз берган инсон қарз олган биродарининг уйига борса, унинг уйида овқат ейиши мумкинми? Бир мажлисда: «Бундай қилиш мумкин эмас», дейишди ва уй эгасига қарз берган биродаримиз мажлисни ташлаб чиқиб кетди. Шу тўғрими?

ЖАВОБ (Шайх Мухаммад Содик Мухаммад Юсуф, роҳимахуллох): Бисмиллаҳир Роҳманир Роҳийм

Ушбу савол ҳозирги кунда жамиятимизда ҳукм сураётган бир ноҳуш ҳолни ўзида акс эттирган саволдир. Бу – бизда Ислом таълимотини тўлақонли ўрганилмаслиги, Исломни ўрганишда пала-партишлик, ўзбошимчалик билан иш тутилиши, интизомнинг йўқлиги сабабидан келиб чиққан бир ноҳушлиқдир. Китоб ёзиб ёки таржима қилиб, уни бозорга чиқариш иштиёқида шариатдан хабардор ёки хабардор бўлмаган, турли савиядаги, турли маълумотдаги, турли дунёқарашдаги кишиларнинг диний китоблар орқали ҳам дунёвий,

хам маънавий обрў козониш каби максадларда хар хил китобларни тартибсиз равишда чикаравериши окибатида мана шу нохуш холат юзага келган. Колаверса, диний китобларни бетартиб, узди-юлди килиб ўқиш хам бу нарсаларга сабаб бўлмоқда. Мазкур саволга ўхшаган саволлар анчагина бор. Баъзи бир кишилар юкорида айтилгани каби савияси паст, билиб-билмай тасниф этилган китобларни ўкиб олиб, гоят катта тушкунликка тушганлари, шунча йилги иймон-эътиқодим нима бўлди, деган маънодаги саволларни Ўртага ташлаётганлари ва бошка шу каби холатлар жуда кенг тарқалгани ҳеч кимга сир эмас.

Катта ёшдаги бир хожи оғамиз ўзининг ниъоятда сирли гапи борлиги, ёлғиз гаплашиш кераклиги тўғрисида илтимос килиб: «Мен бир китоб ўқиган эдим, саксон ёшимгача бўлган муддатдаги иймон-эътиқодим тўғрисида шубҳага тушиб қолдим, энди буёғи нима бўлади, деган ташвишдаман», деб сўз бошладилар. Шунда мен: «Эҳтимол, фалон китобни ўқигандирсиз», десам, у киши: «Ҳа, ҳа, ўша», дедилар. Мен: «Ундай бўлса, ташвишингиз беҳуда, у ерда бошка маънодаги гаплар сиз ўқиган каби ифодаланиб қолган, шунинг учун хам сизга жуда оғир туюлиб кетган бўлса керак», деган жавобни бериб, кўнгилларини кўтариб, тўғрисида айтган бўлдим.

Имом домлаларимиздан бири баъзи бир дўстлари билан бирга кечаси, ёмғир ёғиб турган пайтда чакириб келишди. Ўтиргандан сўнг: «Масжидда бундок-бундок бўлган эди, кейин уни бундай килиб тузатдик. Лекин ҳозир мен мусулмонлигим қолдими-қолмадими, аёлим талок бўлдими-бўлмадими, шуни сўрагани қолдим», дедилар. Мен у кишига билганимча тушунтириб, киши бу билан иймондан чиқмаслигини, эр-хотиннинг орасига талок тушмаслигини тушунтириб бердим. Шунда у киши кўйниларидан бир китобни чиқариб, очиб менга кўрсатдилар. «Мана шу ерини ўқиганимдан бери умуман уйқум хам йўқ, халоватим хам йўқ: мен кофир бўлибман, аёлим талок бўлибди, деган ҳаёлдаман», дея ташвиш билдирдилар.

Бунга ўхшаш мисоллар жуда хам кўп. Мана, биттаси кўз олдимизда турибди. Бир одам иккинчи одамдан қарз олган, қарз берувчи қарздорнинг уйига бошка меҳмонлар билан бирга келган ва қарз бергани рўқач қилиниб меҳмондорчиликдан чиқариб юборилган. Қарз бергани учун қарздорнинг уйидан овқат ейиши мумкин эмаслиги айтилган. Буни ўша мажлисда ўтирганлар ўзларининг ҳаёлларидан чиқариб айтишмаган. Балки, ҳозирги кунларда таржима қилиниб, кишиларнинг қўлига етиб борган китобларнинг бирида мана шу нарса айтилган бўлган. Қарз берган киши қарз олганнинг таомини еса, рибоҳўр бўлади, дарахтининг соясида ўтирса, рибоҳўр бўлади ва шунга ўхшаган гаплар айтилган. Ана шунинг эътиборидан, ҳалиги киши қарздорнинг уйидан чиқариб юборилган. Аслида, ўша гапларни тушуниш учун бироз зиёда илм керак, уларни ука билиш керак, ораларини фарқлай олишни уқдалаш керак. Бу каби масалаларни тўғри тушуниш учун бу борада бироз тўхташимизга тўғри келади.

Шариатимизнинг аҳкомларини тушунишда фатво тарафи назарда тутилади. Яъни, зоҳирий кўриниш, аҳкомларни ўрнига қўйиб адо этиш холатлари эътиборга олинади. Лекин рухий тарбия маъносида, тасаввуфнинг юкори босқичларида такво жихати эътиборга олинади, гаплар такво юзасидан гапирилади. Бунда амалнинг ички – рухий-маънавий, ботиний аҳкомлари тўғрисида гап кетади. Фатво тарафини олиш шариатнинг, фикх илмининг асоси ҳисобланса, такво тарафини олиш юкори даражаларга кўтарилиш, қалбнинг холатини аҳкомларга боғлаш билан бўлади.

Буни яхши тушуниш учун, келинг, яхшиси, бир мисол келтирайлик. Тасаввуфга кўра рўза уч даражада бўлади: биринчиси: омманинг даражаси бўлиб, у авом халқнинг рўзаси

хисобланади; иккинчиси: хосларнинг рўзаси бўлиб, ўрта даража хисобланади; учинчиси: хослар хосининг рўзаси бўлиб, бу энг юкори боскичдир.

Биринчи даражада корин ва фарж шахватини тийиш билан рўза хисобга ўтади. Демак, коринга ёки жинсий алокага оид нарсалардан ўзини тийиш билан инсон омманинг рўзасини, умумий рўзани тутган бўлади.

Иккинчи боскичда корин ва фарж шахватларидан ўзини тийиш билан бирга, кўз, кулок, огиз, кўл, оёк каби бошка аъзоларни ҳам гунохдан саклайди. Демак, хос рўза тутган одам фикх китобларида кўрсатилган рўза тутиш шартларига кўшимча сифатида, кўзини ҳам гунохлардан рўза туттириши керак, огзини ҳам гунох гаплардан, сўзлардан, гийбатдан, бўхтондан, тухматдан тийиш ила рўза туттириши керак. Кўлини харомга узатишдан тийиб, кўлига ҳам рўза туттириши керак, оёгига ҳам, кулогига ҳам рўза туттириши керак ва хоказо.

Ана энди, ўша умумдан юкори турадиган хосларнинг рўзаси хакида гап кетганида, мисол учун, Суфёни Саврийдан ривоят килинишича, «гийбат рўзани бузади», дейилади. Бу, хосларнинг рўзасини тутиб, кориннинг ва фаржнинг шахватини тийиш билан бирга, кўз-кулогини, огзи-бурнини, кўл-оёгини харомдан тийиб юрган одам бировни гийбат килса, халиги хос рўзаси бузилади. Лекин Аллох амр килган фарз рўза – умумий рўза бузилмайди, рўзаси очилди, энди еб-ичса ҳам бўлаверади, дейилмайди. Факат, рўзанинг камолига футур етади, савоби камаяди. Мана шу хакикатни билмаган одам ўша тасаввуф китобларидан бирини ўкиб бораётиб, унда «гийбат рўзани бузади», деган гапни ўкиб колса, «и-е, мен гийбат килиб юборган эдим-ку, демак, рўзам бузилибди-да, унинг казосини тутай», деган хулосага келиши мумкин. Бу эса, кўриб турганингиздек, тўгри хулоса бўлмайди. Чунки, бу ерда хос рўза назарда тутилган.

Худди шунингдек, карз масаласида ҳам фатво ва такво жихатлари бор. Фатво жихати халол-харомлигини хал килса, такво тарафи амалнинг мукамаллигини, савоби ва натижаси тугал бўлишини таъминлайди.

Мисол учун, бир одам иккинчисига карз берди, умумий коида бўйича, карз берувчи берган карзининг устига фойда олса, яъни: «Мен сенга бунча нарсани карз бераман, кайтараётганингда устига бунча кўшиб берасан», деб шарт кўйса, олгани рибо бўлади, бу иши судхўрлик бўлади, гунох, харом хисобланади. Аммо, карз олган одам карзини адо килаётиб олган нарсасидан кўра яхшироқ шаклини кайтариб берса, рибо бўлмайди. Бунга далил Набийимиз алайхиссаломнинг бир феълий суннатларидир.

Набий алайхиссалом бировдан бир хайвонни карз олдилар, муддати келганда халиги карз берувчи келиб: «Мендан олган карзингизни кайтариб беринг»,–деди. Расулulloх соллalloху алайхи васаллам сахобаларга: «Каранглар, бизнинг хайвонлар ичидан бу одамдан олган карзимизни кайтариб беринглар»,–дедилар. Сахобалар истаб, караб, худди ўша одамдан олинган хайвон сифатига эга бўлган хайвон хозир у ерда йўк эканини, аммо ундан яхшироги борлигини айтганларида Расулulloх соллalloху алайхи васаллам: «Ўша яхшисини беринглар, карзни кайтараётганида яхширогини кайтариш керак», деган маънодаги гапни айтганлар.

Демак, Набийимиз алайхиссалом олган карзларини кайтариб бераётиб, олганларидан кўра яхшироқ нарсани берганлар ва буни рибо хисобламаганлар. Шу боис, уламолар бундай молни харом демаганлар.

Энди, тасаввуф тушунчасида, юкори ахлокий савияда, такво тарафини олганда, карздордан умуман хеч кандай фойда кўрилмаса, савоб тўлик бўлади, деган маъно олга сурилиб, «карздорнинг уйида овкат еса, рибо бўлиб қолади, дарахтининг соясида

ўтирса, рибо бўлиб колади», каби гаплар айтилади. Бу маънодаги сўзлар ана ўшандай юкори савияда юриб, юксак даражаларга эришиш харакатида бўлган кишиларнинг макомларига мос равишда, уларнинг ўзлари тушунадиган истилохда ифода килингандир. Мана бу хакикатни ниҳоятда яхши тушунишимиз керак.

Албатта, хар бир мўмин-мусулмон банда таквога интилиши, юксак макомларга етишга харакат килиши, кўпрок ажр-савобларга эга бўлишга уриниши керак. Аммо, биз айтмоқчимизки, хар бир гапни тушунишда ундан кўзда тутилган маънога эътибор бериш, маълум маънода айтилган гапни умумлаштирмаслик лозим.

Китоб чикармоқчи ёки таржима килмоқчи бўлганлар ундаги хар бир сўзга алохида эътибор каратишлари керак. Одамлар ўртасида ихтилофга, келишмовчиликка, тушунмовчиликка сабаб бўладиган нарсалардан эҳтиёт бўлишлари лозим. Баъзи бир ана шундай тушунчалар бўлса, биладиганларга кўрсатиб, муаммо келтириб чикармайдиган килиб изохлаб беришлари даркор.

Халкни кийнаш керак эмас, динини ўрганиб келаётган мусулмонларга улар тушунмайдиган, гариб бўлган фикрларни, ахкомларни ҳеч қандай тушунтиришсиз, изоҳсиз такдим килмаслик керак. Одамлар орасида ихтилоф чикаришдан, мана бу саволга ўхшайдиган хар хил ҳолатларга сабаб бўлишдан мусулмонлар учун ҳеч қандай манфаат йўқ.

Ўрни келганда мухтарам китобхонларимизга шуни ҳам таъкидлаб ўтмоқчимизки, китоб ўқийдиган бўлсаларингиз, аввал китобнинг ўзи қандай китоб эканини яхшилаб ўрганишга харакат килинглари. Китобнинг муаллифи кимлигини, хақиқий олимми, халқ эътиборини қозонган, уламоларнинг таҳсинига сазовор бўлган зотми ёки қандайдир бошқа касбда юриб, бу соҳага бир ўиссасини қўшмоқчи бўлган ёки обрўсини орттириш учун харакат килаётган кишими, агар китоб таржима бўлса, таржимон ким, диний таълим олган одамми ёки диндан беҳабар, факат тил билади, ҳолосми – буларнинг ҳаммасини яхшилаб ўрганиб, кейин китобни ўқинглари.

Шунингдек, китобнинг муаллифи қайси соҳа мутахассиси экани, фақиҳми ё муҳаддисми, муфассирми ё мутасаввифми, тарихчими ё шарқшуносми, бунга ҳам эътибор бериш лозим. Валлоху аълам.